

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

Васильціва Тараса Григоровича

на дисертаційну роботу Любохинець Лариси Сергіївни

«Гнучке управління у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств», що подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами і темами

Відновлення промислового потенціалу України потребує нових підходів не лише у технологічному та ресурсному забезпеченні діяльності промислових підприємств, але і удосконалення захисних механізмів їх функціонування. Забезпечення економічної безпеки, як і удосконалення загальних підходів до управління такими підприємствами, повинно базуватись на методології гнучкого управління, оскільки турбулентність середовища та нові загрози і виклики потребують оперативної реакції зі сторони менеджменту.

Світовий досвід ефективного функціонування складних економічних систем свідчить про доцільність швидкої реалізації управлінських імпульсів у площину практичної діяльності суб'єктів таких систем. Це досягається за рахунок використання нових методологій у сфері управління та підвищення якості інформаційно-аналітичного забезпечення вищезазначених процесів. При цьому вітчизняні промислові підприємства функціонують у надзвичайно важких умовах, а питання їх економічної безпеки досліджуються на рівні «виживання» не лише окремих виробників, а і на рівні національної економіки, що свідчить про актуальність проблематики дослідження на різних рівнях функціонування соціально-економічних систем.

Поточний стан наукового опрацювання проблемних аспектів, а також недостатня кількість досліджень у даному напрямку вимагає конструктивного узагальнення та систематизації теоретико-методичних і прикладних засад

використання гнучкого управління у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств, тому можна стверджувати, що тема дисертаційної роботи Любохинець Л.С. є актуальною як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

На користь актуальності та наукової цінності питань, які розглянуто та вирішено у дисертації Любохинець Л.С. свідчить використання результатів дисертаційної роботи під час виконання наукових тем з державною реєстрацією. Так, використано результати дисертації у межах тематики наукових досліджень Хмельницького національного університету за темами: «Інноваційно-інвестиційні механізми розвитку конкурентоспроможних підприємств за умов становлення соціально відповідального бізнесу» (номер державної реєстрації 0113U008258, 2013 р.); «Методологія формування мережевих структур та моделі їх корпоративного управління» (номер державної реєстрації 0113U002061, 2014 р.); «Моделювання фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур в стратегіях їх інноваційного розвитку» (номер державної реєстрації 0117U001170, 2019 р.); «Моделювання стратегій безпечного розвитку інноваційно-орієнтованих соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0122U001212, 2022 р.).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Наукові положення, висновки і пропозиції, які містяться в дисертаційній роботі базуються на фундаментальних положеннях економічної науки, забезпечуються застосованою методологією дисертації, проведенням критичним аналізом вітчизняних і зарубіжних джерел з досліджуваних питань, законодавчих та нормативних актів, даних офіційних матеріалів Державної служби статистики України, первинної документації промислових підприємств, результатів власних досліджень і розрахунків з питань діяльності вітчизняних промислових підприємств, інтернет-ресурсів тощо.

У процесі дослідження Любохинець Л.С. використала ґрунтовний теоретичний базис, а саме: фундаментальні положення безпекознавства, інституційної теорії, теорії систем. Емпіричним базисом дослідження є

результати діяльності промислових підприємств.

Для вирішення поставлених у дисертації завдань автором було використано такі наукові методи: *морфологічний аналіз* (пп. 1.1); *монографічний аналіз* (пп. 1.1–1.3); *методи упорядкування* (пп. 2.1–2.2); *експертне опитування та рейтинговий аналіз* (пп. 3.1, пп 4.2–4.3); *економіко-математичне моделювання* (пп. 4.1–4.3); *порівняння* (пп. 5.1); *структурний аналіз* (пп. 5.2–5.3); *графічний метод, статистичного, динамічного, системного та структурного аналізу* (пп. 3.1 – 3.2).

До основних результатів дисертаційної роботи, які містять наукову новизну, слід віднести низку теоретико-методологічних та прикладних засад використання гнучкого управління у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств, а саме:

– модель гнучкого управління підприємством для забезпечення його економічної безпеки, яка побудована на основі двоскладового нейромережевого діагностування з урахуванням потреб основних стейкхолдерів та визначенням внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на діяльність підприємства. Модель дозволяє менеджменту визначати найбільш релевантний перелік управлінських рішень і враховувати зовнішні і внутрішні загрози, що забезпечує підвищення рівня економічної безпеки підприємства за рахунок достатньої гнучкості системи управління і вчасного реагування на актуальні загрози (с. 262-282);

– розроблену «концепцію інтенсивності загроз», як основу побудови механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, під якою запропоновано розуміти систему положень щодо забезпечення економічної безпеки підприємств на основі розподілу сутнісного змісту «загроз» на дві складові – силу небезпеки та її інтенсивність, яка на основі розроблення відповідних принципів, методів та використання необхідного інструментарію, забезпечує можливість виявлення факторів небезпеки з урахуванням їх інтенсивності, які впливають на економічну систему підприємства, його адаптацію до змін зовнішнього середовища, а також забезпечує можливість оцінювання різних варіантів розвитку потенційних загроз з метою їх попередження та нівелювання негативних наслідків (с...329-

335);

– сформовані методологічні основи побудови механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства з використанням інструментів гнучкого управління, який функціонує на основі поєднання управлінських інновацій та безпекових характеристик діяльності підприємства за рахунок інтегрування інструментарію гнучкого управління та акцентування уваги на прийнятті управлінських рішень основними стейкхолдерами. Розроблено модель інформаційних потоків механізму з акцентуванням уваги на використанні інструментарію гнучкого управління. Конкретизовано дію такого механізму з виділенням модулів реагування та комбінування, що дозволяє забезпечити виявлення та нейтралізацію негативних факторів впливу за рахунок підвищення якості інформаційно-аналітичної підтримки прийняття управлінських рішень (с.337-365);

– науково-методологічний підхід до оцінювання гнучкості системи економічної безпеки підприємства, який, на відміну від існуючих підходів, передбачає використання двоскладової системи оцінювання гнучкості та інструментів економіко-математичного моделювання, і дозволяє визначити рівень гнучкості системи економічної безпеки та емпірично встановити найбільш ймовірний режим функціонування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства (форсований, підвищеної активності, раціональний, резервний) відповідно до рівня гнучкості системи економічної безпеки(с.230-244) ;

– категорійно-понятійний апарат управління діяльністю підприємства та його економічною безпекою, а саме: визначення понять: «гнучкість управління підприємством», під яким, на відміну від існуючих, слід розуміти спроможність підприємства оперативно реагувати на зміни, пристосовуватися, адаптовуватися (с.68); «безпекостійкість промислового підприємства», сутність якого, на відміну від існуючих, полягає у властивості економічної системи промислового підприємства зберігати під час і після виникнення небезпеки здатність виконувати свої функції відповідно до визначеної мети (с. 334); «ресурсне

забезпечення системи економічної безпеки підприємства», під яким, на відміну від існуючих, необхідно розуміти стан забезпеченості системи економічної безпеки достатнім обсягом ресурсів з необхідними характеристиками, для її належного функціонування відповідно до запитів та вимог основних користувачів (с. 150-151);

– науково-методологічні підходи до сегментування інституційного середовища функціонування підприємств, що передбачає урахування дифузії інституційного середовища, а саме: формування специфічного поля взаємодії інституційного середовища окремої країни та інституційного середовища інших країн, у межах якого відбувається співпраця суб'єктів підприємницької діяльності з урахуванням впливу агентів таких середовищ. Це дозволяє підприємствам оперативного адаптуватись до непередбачуваних обставин та впливу інституційних агентів різних країн (с. 127-132).

У роботі є ряд інших конкретних наукових розробок та положень, що містять наукову новизну та спрямовані на вдосконалення процесів забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. Основні положення дисертації, висновки та пропозиції, що наводяться як логічний підсумок проведеної автором роботи, є достатньо повними і обґрунтованими з високим ступенем наукової аргументації та новизни.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 475 сторінок машинописного тексту. Матеріали роботи містять 82 таблиці (з них 11 займають 13 повних сторінок) та 46 рисунків (з них 12 займають 12 повних сторінок), список використаних джерел, який нараховує 367 найменувань та розміщений на 38 сторінках, анотацію на 28 сторінках та 8 додатків на 40 сторінках.

У вступі здобувачем наведено достатній рівень обґрунтування вибору теми дослідження та вмотивовано її актуальність, сформульовано мету та основні задачі, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, відображено

наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, представлено дані щодо їх апробації і впровадження.

У першому розділі автор охарактеризував теоретико-методологічні засади забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. Детально досліджено еволюцію наукових поглядів на формування економічної безпеки, визначено роль і місце управлінської складової забезпечення економічної безпеки підприємств, конкретизовано інструментарій забезпечення економічної безпеки підприємств.

У другому розділі розкрито і обґрунтовано методологічні засади гнучкого управління у забезпеченні економічної безпеки підприємства. Детально визначено місце і роль методологій гнучкого управління у забезпеченні економічної безпеки підприємства, обґрунтовано доцільність адаптації методологій гнучкого управління до особливостей інституційного середовища функціонування підприємства, деталізовано доцільність впровадження методологій гнучкого управління у системі ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємства.

У третьому розділі проведено діагностику стану середовища функціонування промислових підприємств України з позиції забезпечення економічної безпеки, здійснено аналіз емпіричних передумов оцінювання гнучкості системи економічної безпеки підприємства та розроблено науково-методологічні підходи до оцінювання гнучкості системи економічної безпеки підприємства.

У четвертому розділі визначено інформаційно-аналітичний базис формування системи гнучкого управління на основі побудови нейронних мереж, здійснено моделювання процесів формування системи гнучкого управління на основі побудови нейронних мереж та проведено апробацію такої моделі.

У п'ятому розділі конкретизовано передумови використання інструментарію гнучкого управління в механізмі забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, сформовано механізм її забезпечення на основі використання інструментів гнучкого управління, розроблено модель функціонування механізму забезпечення економічної безпеки промислових

підприємств на основі використання методологій та інструментів гнучкого управління.

Завершується робота розгорнутими висновками, які базуються на отриманих результатах і є логічними та аргументованими.

Робота якісно структурована, наведені пропозиції розроблені на основі використання теоретичних положень фундаментального характеру і містять сукупність результатів, яким притаманна наукова новизна. Дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею, її тема та змістове наповнення відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях та їх відповідність встановленим вимогам

Результати дисертаційної роботи представлені автором у 1 одноосібній монографії, 6 статтях у закордонних періодичних наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science, Scopus та ін., 17 статтях у наукових фахових виданнях України, 16 публікаціях, що додатково відображають результати дослідження. Кількість публікацій є достатньою для висвітлення результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук згідно існуючих вимог.

Отже, ознайомлення зі змістом дисертації, науковими публікаціями та авторефератом дає підставу стверджувати, що викладені положення та результати дисертаційної роботи базуються на вагомому теоретичному та інструментальному фундаменті, є достовірними, обґрунтованими, такими, що пройшли необхідне обговорення у наукових колах та різні форми апробації.

Зміст, обсяг та рівень опублікованих матеріалів дисертаційної роботи відповідають встановленим вимогам.

Значущість результатів дослідження для науки і практики, рекомендації щодо їх подальшого використання

Дисертація Любохинець Л.С. є самостійним завершеним науковим дослідженням, результати якого характеризуються практичною значущістю в

контексті можливості їх застосування державними інституціями в процесі формування і реалізації політики імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки держави. Ступінь впровадження рекомендацій автора та окремих результатів дослідження підтверджено відповідними документами установ та організацій: Департамент запровадження міжнародної транзитної системи Державної митної служби України (довідка № 090554); Агенція регіонального розвитку Хмельницької області (довідка від 27.05.2021 р.); Хмельницька торгово-промислова палата (довідка від 22.03.2022 р. № 22-01/204.1); МПП «Схід» (довідка від 13.03.2020 р. № 16); ТОВ «Літма» (довідка від 10.02.2021 р. № 17); ТОВ «Хмельничанка» (довідка від 16.02.2022 р. № 75); ПАТ «Хмельницька швейна фабрика «Лілея» (довідка від 20.01.2022 р. № 14); Хмельницька обласна організація Спілки економістів України.

Окремі теоретичні та методологічні положення дослідження використовуються у Хмельницькому національному університеті при викладанні таких дисциплін, як: «Економічна безпека», «Основи національної безпеки», «Економіка суб'єктів підприємницької діяльності», «Сучасні технології управління», «Інвестиційний менеджмент» (довідка від 19.01.2022 р. № 11)..

У цілому, основні положення і рекомендації дисертації є теоретично доведеними та ґрунтуються на результатах проведених досліджень.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Зміст автореферату та його структура повністю відповідають основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи. Це дає змогу зробити висновок щодо їх ідентичності.

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення

Попри загальну позитивну оцінку результатів наукового дослідження Любохинець Л.С., дисертаційна робота не позбавлена зауважень і дискусійних положень, що можуть стати предметом обговорень під час захисту:

1. Прагнучи зробити глибокий вступ у проблематику економічної безпеки, здобувачка у п.р. 1.1 надто змістила акценти дослідження з мікро- на

макро- та мезо- економічний рівні. Фактично, матеріал цієї частини роботи містить історичний екскурс у проблематику економічної безпеки, у т. ч. глобального характеру, розкриття змісту економічної безпеки держави та регіону, а також підприємств. Однак, попри спільний характер етимології, відповідні поняття все ж мають свою специфіку. Відтак, доречніше було сформулювати глибші висновки, до прикладу, в частині які аспекти зі сутнісних характеристик економічної безпеки держави знаходять своє продовження на рівні економічної безпеки підприємства, а які ні і т. п. Дискусійним також є вживання у назві підрозділу словосполучення «формування безпеки».

2. У п.р. 1.3 – «Інструментарій забезпечення економічної безпеки підприємств» відповідний інструментарій розкрито, однак з позиції методів, підходів та засобів гнучкого управління. Такий підхід не дав змоги здійснити узагальнення існуючих на сьогодні теоретико-методичних засад інструментарію притаманного безпосередньо економічній безпекології, де напрацьовано специфічні інструменти управління безпекою. Крім того, визначенню «інструментарію забезпечення ...» має передувати постановка завдань, які мають бути реалізованими.

3. У перших двох розділах дослідження авторка на належному рівні розкрила теоретичні та методологічні засади як гнучкого управління і забезпечення економічної безпеки підприємств, так і зв'язків між ними. Однак, не приділила увагу специфіці цих процесів безпосередньо на промислових підприємствах, а ще краще – підприємствах галузі легкої промисловості. Очевидно, що виявлення таких особливостей збагатило б теоретико-методологічний базис у відповідності до тематики дослідження. Більше того, у п.р. 2.1 на с. 107-109 здобувачка визначає особливості управління системою економічної безпеки підприємства, однак без специфіки, притаманної промисловим підприємствам.

4. У теоретико-методологічній частині (розділи 1 і 2) доцільно було більше уваги приділити узагальненню структурно-управлінських аспектів забезпечення економічної безпеки підприємств. Йдеться зокрема про елементи системи управління економічною безпекою підприємств, якими традиційно є

суб'єкти та об'єкти безпеки, стратегія і тактика, функціонально-структурні складові економічної безпеки підприємства і т. п.

5. Матеріал п.р. 3.1 – «Діагностика стану середовища функціонування промислових підприємств України з позиції забезпечення економічної безпеки» побудований за результатами аналізування двох рейтингів – Doing Business та Regional Doing Business. Попри комплексність обидвох характеристик, недоліком авторського підходу є односторонність оцінки, відсутність альтернативного погляду. Виникає також питання впливу низки факторів на економічну безпеку, наприклад, діючого промислового підприємства, а саме – умов реєстрації підприємств, отримання дозволів на будівництво, підключення до системи електропостачання, ліквідації підприємств і т. д. Крім того, середовище визначається низкою факторів, які не враховуються вказаними рейтингами, як от – конкуренція на ринку, тінізація економіки, вартість та дефіцит ресурсів тощо.

6. У третьому розділі дослідження на с. 208 тексту рукопису, у табл. 3.18 наведено оцінку впливу факторів, що стримують виробництво продукції на досліджуваних підприємствах. Дані сформовано в підсумку експертного опитування. Доречніше було провести більш комплексну експертну оцінку проблем забезпечення економічної безпеки аналізованих підприємств, адже «виробництво» – це лише одна зі компонент безпеки.

7. У табл. 5.8 на с. 375-376 дисертації здобувачка наводить систему індикаторів оцінювання економічної безпеки підприємств та їх порогові значення, що є авторською розробкою. Однак, дискусійними видаються склад та значення низки порогових значень індикаторів, що потребувало їх ретельнішого пояснення. До прикладу, коефіцієнт придатності основних засобів має становити не менше 0,5, забезпеченість ресурсами – 100 %, відсоток нової продукції – не менше 10 %, динаміка інвестицій в модернізацію – не менше 10 % і т. д. Крім того, індикатори не відображають, до прикладу, якість і конкурентоспроможність продукції, її інноваційність, не враховано параметри фондівіддачі та оборотності активів.

8. Позитивно, що у дисертації представлено авторське трактування

поняття «гнучкість управління підприємством» (загальні висновки, с. 393 рукопису), однак, зазначається лише, що це «... спроможність підприємства оперативно реагувати на зміни, пристосовуватися, адаптуватися». Відповідно, вище методико-прикладне значення мало б більш розлоге визначення, у т. ч. орієнтоване на управління у сфері забезпечення економічної безпеки, причому безпосередньо промислових (виробничої сфери) підприємств.

Водночас, висловлені зауваження не зменшують високий рівень вагомості отриманих наукових результатів і загалом позитивної оцінки дисертаційної роботи Любохинець Л.С.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Любохинець Л.С. «Гнучке управління у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств» за своїм змістом відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Зміст і структура дисертації відповідають визначеній меті, що дозволило вирішити важливу наукову проблему, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо використання гнучкого управління у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств. Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, відзначається науковою новизною і практичною значимістю результатів. Результати дослідження викладені згідно вимог наукового стилю з кваліфікованою інтерпретацією основних положень, які впливають із власних досліджень авторки.

Автореферат за своїм змістом відповідає основним положенням, висновкам і пропозиціям, що викладені в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені дисертанткою в авторефераті, належним чином розкриті та обґрунтовані у дисертації.

Положення та результати дисертаційної роботи відповідним чином оприлюднено, а наукові розробки мають належний рівень практичного впровадження.

Зазначене дає підстави для висновку, що дисертаційна робота

Любохинець Л.С. на тему «Гнучке управління у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств» є завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, які встановлені до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, відповідно до пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а автор дисертаційної роботи – Любохинець Лариса Сергіївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

**Доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу проблем
соціально-економічного розвитку
регіонів
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»**

Васильців Т.Г.

підпис *Васильців Т.Г.*
ЗАСВІДЧУЮ
вчений секретар ІРД НАН України
Т.Г. Васильців